

SES BİLGİSİ

ÜNLÜLERLE İLGİLİ SES OLAYLARI

- Büyük Ünlü Uyumu (Kalınlık-İncelik Uyumu)
- Küçük Ünlü Uyumu (Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu)
- Ünlü Düşmesi (Hece Düşmesi)
- Ünlü Türemesi (Ses Artımı)
- Ünlü Daralması
- Ünlü Değişmesi

ÜNSÜZLERLE İLGİLİ SES OLAYLARI

- Ünsüz Sertleşmesi (Benzeşmesi / Uyumu)
- Ünsüz Yumuşaması (Ünsüz Değişmesi)
- Ünsüz Türemesi (İkizleşme)
- Ünsüz Düşmesi (Ses Yitimi)
- Kaynaştırma Ünsüzleri
- n-b Çatışması (Dudaksıllaşma)
- Metatez (Göçüşme)

ÜNLÜLERLE İLGİLİ SES OLAYLARI

Büyük Ünlü Uyumu (Kalınlık-İncelik Uyumu)

Türkçe bir sözcüğün ilk hecesinde kalın ünlü varsa diğer hecelerdeki ünlüler de kalın olmalıdır; ilk hecede ince ünlü varsa diğer hecelerdeki ünlüler de ince olmalıdır.

Bu kurala **büyük ünlü uyumu** veya **kalınlık - incelik uyumu** denir.

sessizlik (.....)

vatanım (.....)

tiyatro (.....)

kalemlik (.....)

ev-.....

EK
-ki
-ken
-leyin
-yor
-(1)mtırak
-daş
-gil

araba-.....

UYMAZ
sokaktaki
alırken
sabahleyin
geliyor
yeşilmtırak
meslektaş
halamgil

UYAR
dildeki
dildeken
geceleyin
konuşuyor
sarımtırak
vatandeş
dedemgil

Küçük Ünlü Uyumu (Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu)

Türkçede düz ünlülerden (a, e, ı, i) sonra düz ünlüler (a, e, ı, i), yuvarlak ünlülerden (o, ö, u, ü) sonra ya düz-geniş ünlüler (a, e) ya da dar-yuvarlak ünlüler (u, ü) gelir.

A, E, ı, i → A, E, ı, i

O, Ö, U, Ü → A, E, U, Ü

» *bilezik* (.....) » *yorucu* (.....)
» *karpuz* (.....) » *horoz* (.....)

⇒ Tek heceli ve birleşik kelimelerde ünlü uyumu aranmaz.

Ör:,

⇒ Türkçe sözcüklerin ilk hecesi dışında “o – ö” geniş ünlüleri bulunmaz:

Ör:.....

⇒ Bazı kelimeler, köken olarak Türkçe olduğu hâlde kalınlık – incelik uyumuna uymamaktadır.

» *ana* → *anne* » *karındaş* → *kardeş* » *alma* → *elma* » *kangı* → *hang*

⇒ Büyük ünlü uyumuna ve küçük ünlü uyumuna uymayan sözcükler genellikle Türkçe değildir.

Ör: *makale*, *salon*

Ünlü Düşmesi (Hece Düşmesi)

1. Çekimlenirken (ikinci hecede) düşme

omzu

burnu

zihni

ufku

nesli

2. Türetilirken düşme

sızladı

uyku

besle

kavşak

ilerle

buyruk

sararmış

3. Birleşirken düşme

Seyretmek

Kaynana

Kaydolmak

keşfet

Niçin

böyle

Zor Örnekler

ödünç

sütlaç

dilenci

öğrenci

Aşınma nedir?

Ör:

Aşağıdaki örnekte ünlü düşmesi vardır diyebilir miyiz?

⇒ *Güzelliğın on par'etmez (para etmez) / Bu bendeki aşk olmasa...*

Aşağıdaki altı çizili yazımların hangisi doğrudur, neden'

⇒ *Şehirden şehire farklılıklar var. (.....)* *Şehirden sehre farklılıklar var. (.....)*

⇒ *İçeriden garip sesler geliyor. (.....)* *İçerden garip sesler geliyor. (.....)*

Küçültme Eki “-cık / -cik”

az(ı)cık

genç(e)cik

dar(a)cık

bir(i)cik

Pekiştirme “p,r,s,m”

sap(a)sağlam

yap(a)yalnız

güp(e)gündüz

düp(e)düz

Ünlü Daralması

“e, a” ünlüleriyle biten eylemlere “yor” eki getirildiğinde “e, a” ünlüleri “ı, i, u, ü” ye dönüşür.

..... a à ı, u e à i, ü

Aşağıdaki örneklerin hangilerinde daralma vardır?

bekliyor (.....)

dinliyor (.....)

başlıyor (.....)

görüyor (.....)

geliyor (.....)

izliyor (.....)

kokluyor (.....)

gözlüyor (.....)

sevmiyor, dönmüyor, duymuyor

NOT:

D(e)N(e)Y
↙ ↓ ↘

Aşağıdaki altı çizili yazımların hangisi doğrudur, neden?

başlayan (.....)

bekleyecek (.....)

başlıyan (.....)

bekliyecek (.....)